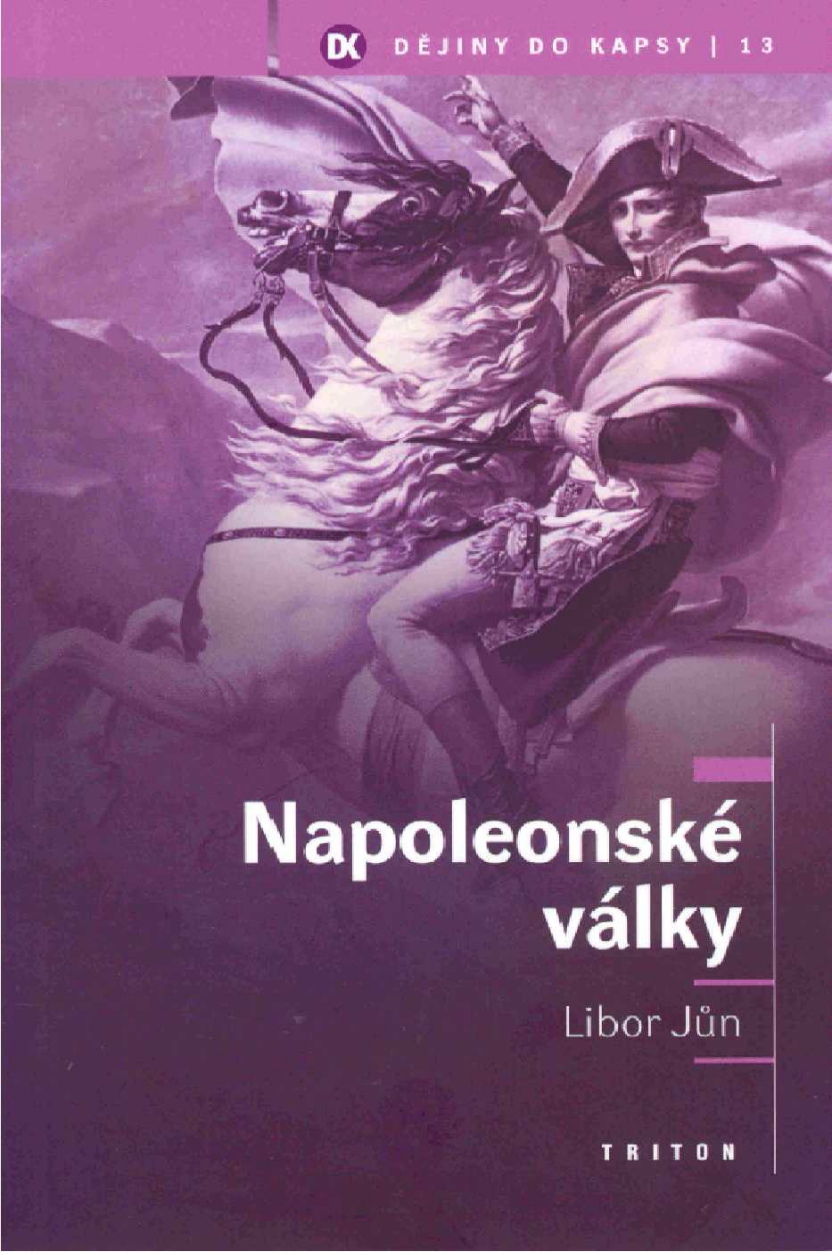

DK

DĚJINY DO KAPSY | 13

A dramatic illustration of Napoleon Bonaparte on a white horse, wearing a black bicorne hat and a red cloak, set against a purple and blue background. The horse is rearing up, and the scene is filled with a sense of movement and power.

Napoleonské války

Libor Jůn

TRITON

TRITON

Dějiny do kapsy

Libor Jůn

Napoleonské války

Libor Jůn

Napoleonské války

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Mgr. Libor Jůn

© Libor Jůn, 2004

© TRITON, 2005

cover © Eva Bystrianská, 2005

Vydalo Nakladatelství TRITON, s.r.o.

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,

www.triton-books.cz

ISBN 80-7254-594-9

Obsah

Namísto úvodu	9
Kapitola 1. Revoluční prolog	14
Kapitola 2. Generál Buonaparte	26
Kapitola 3. Anglický nepřítel	42
Kapitola 4. Konflikt	54
Kapitola 5. Maltu nebo válku!	70
Kapitola 6. Cesta na vrchol	92
Kapitola 7. Rozdělená Evropa	113
Kapitola 8. Katastrofa v Rusku	134
Kapitola 9. Pád	147
Kapitola 10. Sto dní	159
Kapitola 11. Vídeňský kongres	172
Exkurs: Proč byl Napoleon poražen?	184
Základní chronologie událostí z let 1792 až 1815	191
Doporučená literatura	196

Namísto úvodu...

Přes 600 kilometrů na jih od Káhiry, v staroegyptském chrámu bohyně Isis na nilském ostrově Fílé, je k vidění omšelý nápis: „Šestého roku republiky 13. messidoru se francouzská armáda pod velením Bonaparta vylodila u Alexandrie a po dvaceti dnech porazila mameluky u pyramid. Desaix, velitel první divize, je pronásledoval až za první katarakt, kam přišel 13. vendémiairu roku 7...“ Daleko odtud na jihu Evropy v okolí španělského přístavu Cádizu jsou dodnes patrné pozůstatky tzv. „francouzských zákopů“ – památky na téměř dvouleté marné francouzské obléhání. A ve sbírkách moskevského Státního historického muzea se nachází empírový čestný pohár – dar pro ruského generála Ostermanna-Tolstého s krátkým oslavným nápisem: „Udatnemu Ostermannowi od Čechyň k pamieti na Chlumece dne 17/29 srpna 1813.“

Všechny tyto artefakty upomínají na jednu z nejdramatičtějších epoch evropské a světové historie – na koalici, respektive napoleonské války. Tento konflikt přinesl mnoho velkých změn, včetně změn v mezinárodní politice, na mapě světa, ve vojenství, v kultuře a v životě celé společnosti. Byl zásadním předělem v dějinách Evropy a jako pokračování událostí spojených s Francouzskou revolucí se stal prostředníkem změny dřívější agrární či feudální společnosti na společnost průmyslovou a kapitalistickou, na pospolitost, v níž se postupně stále více a více prosazovaly principy občanské společnosti. Rozsah těchto válek a hloubka změn takto vyvolaných vyloučily možnost trvalejšího společenského regrese a jednoznač-

ně určily směr dalšího evropského vývoje. Na tom nic neměnil ani dočasný charakter Napoleonovy vlády a nástup evropské reakce po jeho definitivní porážce. A právě tím se napoleonské války od samotného počátku výrazně odlišily od všech předchozích konfliktů a až do dnešních dnů na sebe poutají zaslouženou pozornost.

Nikoho asi nepřekvapí, že k tématu napoleonských válek bylo vydáno na celém světě zhruba už na 220 000 knižních titulů, další stále přibývají a určitě po dlouhý čas ještě i přibývat budou. O složitosti problému svědčí mimo jiné i to, že nepanuje shoda ani v tak obecné záležitosti, jakou je časové vymezení tohoto konfliktu – spor je veden kolem otázky, do jaké míry je do něj nutno začlenit války revoluční, jejichž nemalou část výrazně ovlivnil hlavní protagonistu dalšího vývoje – Napoleon Bonaparte. Vždyť jím vedené kampaně z dob existence Francouzské republiky – v Itálii a v Egyptě – ve skutečnosti svými strategickými a politickými cíli více zapadají do politického rámce následujících let než do v podstatě obranných bojů republikánských armád. Proto kolísá i název celého období – nejčastěji mezi koaličními a napoleonskými válkami. Také sám Napoleon bude patrně už provždy hodnocen zcela protichůdně a rozdílně.

V této obrovské záplavě knih nejrůznějšího zaměření i kvality mají své místo i původní česká díla. Tak například první česká zpracování Napoleonova životopisu vznikla už relativně velmi brzy po ukončení napoleonských válek. Šlo o knihu publicisty a literáta Karla Sabiny – *Napoleon Buonaparte. Okus životopisný*, vydanou u B. Haase v Praze roku 1848, a dvoudílný Napoleonův životopis vlasteneckého novináře Jakuba Malého – *Napoleon Bo-*

naparte, císař francouzský, vydaný J. Pospíšilem rovněž v Praze v letech 1848 až 1849. Malého spis se dočkal následně i druhého vydání v roce 1929 a Malý do češtiny přeložil nejen Mignetovu *Historii revoluce francouzské 1789 až 1814*, ale i bonapartistický pamflet Ludvíka Bonaparta – *Idey napoleonské*. Ani doba vydání obou životopisů nebyla náhodná a odrážela v sobě vzrušený čas revolučního pokusu o demontáž evropských pořádků, kdysi diktovaných vídeňským kongresem, jenž uzavřel napoleonské války. S neúspěchem revoluce zapadla i obě díla a dnes jsou nezaslouženě zapomenuta.

Více poznání o napoleonských či koaličních válkách tak domácímu publiku přinesla až moderní česká historiografie. Z nejrůznějších důvodů se zaměřila hlavně na vztah českého (případně evropského) prostředí k revoluční Francii, přičemž Francie napoleonská stála po dlouhý čas jakoby v pozadí. I přes toto určité omezení ve volbě tématu vznikla celá řada pozoruhodných textů. Jmenovitě je nutno připomenout například *Čechy a Francouzská revoluce*, publikaci, jež vzešla roku 1959 z pera Květy Mejdřické a v pozdější době knihu Miroslava Hrocha a Vlasty Kubišové – *Velká francouzská revoluce a Evropa* z roku 1990. Dosud nepřekonaným textem je studie Josefa Polišenského – *Napoleon a srdce Evropy*, vydaná už v roce 1971. Polišenský zde Napoleona vylíčil nejen ze „středoevropské perspektivy“, ale upozornil i na nepřeborné množství pramenů, jež se v domácích archivech vztahují k těmto událostem. Bohužel pramenů až do dnešních dnů výrazně nevyužívaných.

Mimo těchto prací „obecnějšího“ charakteru vzniklo i mnoho prací speciálních – věnovaných ponejvíce vojen-

ské stránce konfliktu. Zde je nutno připomenout úspěšný titul Dušana Uhlíře *Slunce nad Slavkovem* z roku 1984, věnovaný bitvě u Slavkova, a z roku 2001 sborník *Napoleonské války a české země* shrnující nemalou část současných poznatků české historiografie o tomto dramatickém čase. O čtenářské přitažlivosti událostí ohraničených lety 1792 až 1815 svědčí mj. i stále doplňované množství překladové literatury, úspěch zasvěceného, byť populárního líčení Jiřího Kovaříka v celé řadě jeho knih nebo existence problematických kompilací Luboše Taraby. Naopak česká beletrie vztahující se k napoleonské tematice je dnes takřka úplně zapomenuta. A to ať už se jedná o poněkud naivní román Františka Josefa Čechetky *Orlové velké armády*, s podtitulem *Román Napoleonovy lásky, slávy a jeho pádu*, vydaný v Praze u J. R. Vilímka v roce 1928, některé povídky Aloise Jiráska, či strhující román Františka Neuzila *Rané pole*, vydaný v pražském Melantrichu v roce 1981.

Při této existenci více jak 200 000 knižních titulů věnujících se nejrozličnějším aspektům tohoto období, včetně výše zmíněné nemalé domácí produkce, je nutno si položit otázku, proč vznikla další kniha s tímto tématem? Jedna z možných odpovědí je skryta už v charakteru napoleonských válek. V jejich zásadním vlivu na evropskou společnost a politiku, kdy v mnohém tyto události předznamenaly stále aktuální problémy dnešního světa. Odpovědí může být i tzv. „napoleonská“ legenda, vytvářející zvláště pokrivený, idealizovaný a romantický pohled na děje z přelomu 18. a 19. století. Legenda asi nejlépe zhmotněná ve známém Davidově obraze „*Napoleon překračující průsmyk sv. Bernarda*“ z roku 1801. Na

tomto Davidově plátně promlouvá kult vojenského hrdiny, dobyvatele a zachránce Francie, mj. zcela potírající historickou skutečnost dané události (Napoleon průsmyk překonal na mezku, za pěkného počasí, a ne za vichřice na bělouši).

Konečně jde o tu samou legendu, nutící nemálo současných mužů a žen čas od času zaměnit svůj civilní oděv za uniformu vojáka či markytánky napoleonských válek a prožít odlesk dávno skončeného dramatu na vlastní kůži – tu na pláních u moravského Slavkova, tu na předměstích německého Lipska nebo v lesích u norského Langnes ... Další odpovědi by měly být koneckonců obsahem této knihy.

Kapitola 1

Revoluční prolog

Když neustálé soupeření s Angličany přivedlo vojáky francouzského krále Ludvíka XVI. na americký kontinent, aby pomohli místním „rebelům“ setřást moc Londýna, nikdo netušil jak i pro samotnou Francii bude tento boj – tato odplata za francouzské ponížení Velkou Británií v sedmileté válce – osudný. A následky vítězství v podivné koalici se vzbouřenými kolonisty na sebe nedaly dlouho čekat. Pro Francouze se zrodili nejen noví hrdinové, jako Rochambeau či La Fayette, ale zároveň s tím se vše, co pocházelo ze zámoří, stalo vyhledávanou módou. Ta výrazně proměnila např. tehdejší uniformy, ale hlavně se postarala o „přenos“ nebezpečného vzoru na zbavení se nepružné a zkorumpované moci. Hluboká krize, korupce a nespokojenost – to byla nejlepší charakteristika Francie konce 18. století a příklad zámořských „rebelů“ jen přilil oleje do ohně v neutěšené všední francouzské realitě.

Důmyslné plány na zlepšení neduživých státních financí a na odstranění všeobecné nespokojenosti se hroutily jeden za druhým a tak zbylo řešení jediné – revoluce. Krize společnosti byla všeobecná – sociální, hospodářská, politická a především finanční. Války a marnivost dvora vyprázdnily státní pokladnu a vyvolaly závratnou inflaci. Absolutistický královský režim začal být pocítován jako nesnesitelný a Ludvík XVI. (panující od roku 1774) nebyl rozhodně mužem schopným situaci vyřešit.

Aby mohl vypsát nové daně a zdanit oba dva privilegované stavy – šlechtu a duchovenstvo, byl nucen porušit princip absolutistické vlády a na 5. května 1789 svolat Generální stavy – stavovské shromáždění nezasedající už od roku 1614. Vedle šlechty a kléru zde zastoupený neprivegovaný tzv. třetí stav, reprezentovaný vznikající buržoazií, dostal jedinečnou příležitost formulovat své politické požadavky. Výsledkem byl vznik tzv. Národního shromáždění, které se prohlásilo za jedině legitimní zastoupení francouzského národa.

Události spojené s jednáním stavů, především požadavek na vypracování ústavy, vzbudily mezi Francouzi velký ohlas a naději na zlepšení životních podmínek. Když si však král začal pohrávat s myšlenkou vojenského zásahu proti Národnímu shromáždění, reagovala nervózní veřejnost násilím. Dne 14. července 1789 dobyl dav starou královskou pevnost, vězení a symbol absolutismu – Bastilu. Aby se zabránilo radikalizaci „ulice“, přijalo Národní shromáždění řadu revolučních rozhodnutí – a ta od základů přetvořila celou společnost. Byla zrušena feudální práva a schválena deklarace lidských a občanských práv. Kromě toho byl zestátněn majetek katolické církve a jako tzv. národní majetek nabídnut k prodeji. Konečně v září 1791 byla vyhlášena ústava. Francie se stala konstituční monarchií a králi zbyla jen moc výkonná. Král však nebudil důvěru, což vyvrcholilo v červnu 1791, kdy se Ludvík XVI. pokusil uprchnout z Paříže. Dne 10. srpna 1792 zaútočil rozzuřený dav na Tuilerie, královu rezidenci, a zajal Ludvíka XVI. i s manželkou Marií Antoinettou. Ve stejný čas bylo uvězněno přes 3 000 údajných příznivců monarchie, z nichž mnozí

padli za oběť takzvaným zářijovým masakrům. Díky této „druhé revoluci“ získali nemalý vliv ve státě tzv. jakobíni, představující radikální křídlo revoluce. Monarchie, byť konstituční, se stala přežitkem.

Nově zvolený Národní konvent deklaroval na svém prvním zasedání 21. září 1792 zrušení monarchie a provolání republiky. Mimo jiné byl zaveden revoluční kalendář jako znamení nového věku. Dne 22. září 1792 začínal rok jedna republiky. Nejvyšší suverenitu v zemi získal Konvent pověřený vypracováním republikánské ústavy. V Konventu se střetly dvě politické frakce: girondisté, zvaní podle francouzského departementu Gironde, a montagnardi, členové tzv. hory, jejíž název upomínal na to, že v Národním shromáždění zaujímalí místa v horních lavicích. Girondisté upřednostňovali umírněnou formu revoluce. Prosazovali rovnost před zákonem, ochranu soukromého vlastnictví a samosprávnost provincií. Pokusili se také zkrotit vliv extrémních levicových sil a nacházeli oporu u měšťanstva. Montagnardi a obzvláště jejich radikální křídlo, jakobíni, podporovali naproti tomu požadavky nejnižších sociálních vrstev obyvatelstva a požadovali vzhledem k všeobecné bídě centralistickou vládu a reglementovanou hospodářskou politiku.

Už při procesu s králem se ukázala slabost girondistů. Proti jejich vůli (o jeden hlas) byl králi Ludvíkovi XVI. uložen hrdelní trest. Král byl 21. ledna 1793 popraven a o něco později byla sřata i jeho manželka Marie Antoinetta. Francie zabředla do občanské války. Ve Vendée a v Bretani revoltovali králi a duchovenstvu věrní vesničané, na jihu země se bouřili příznivci girondistů, kteří nyní našli společný jazyk s monarchisty. Navíc k občanské

válce přistoupilo nebezpečí ze zahraničí, neboť Francie se od roku 1792 nacházela ve válce se silnou koalicí evropských mocností. Králova smrt vyostřila krizi státu, kterou měla překonat vlna revolučního teroru. K umírněnosti vyzývající girondisté byli v červnu 1793 vyloučeni z Konventu a nejvíce moci získal radikální jakobín Maximilien de Robespierre, stojící v čele tzv. Výboru veřejného blaha, který se fakticky stal revoluční vládou.

Teror byl hlavním nástrojem moci v rukou Robespierra a brzy se proti „hrůzovládě“ zformovala opozice i mezi montagnardy. Georges Danton, Fabre d'Eglantine a Camille Desmoulins se obrátili proti Robespierrovi, který je bez okolků nechal popravit. Přesto se v Konventu proti němu dokázalo spojit několik frakcí (včetně dřívějších aktivních protagonistů teroru) a ty provedly úspěšný tzv. thermidorský převrat: 10. thermidoru (28. července 1794) byl Robespierre spolu se svými nejbližšími druhy popraven. Moc v Národním konventu převzali umírnění, ti zrušili rovnostářská hospodářská opatření a záhy zastavili i revoluční teror. V září 1795 obdržela Francie novou ústavu – pět direktorů představovalo moc exekutivní a dvoukomorový parlament moc legislativní.

Po celou tuto dobu Francii ohrožovala nejen občanská válka, ale také vnější nepřítel v podobě zahraniční intervence. Cílem intervence nebylo nic menšího než restaurovat předrevoluční pořádky. Zprvu evropské mocnosti přijímaly výbuch Francouzské revoluce značně lhostejně, ale to nemělo mít dlouhého trvání. Zásada rakouského kancléře, hraběte Kaunitze: „Zabránit, aby francouzské ideály překročily hranice, a připustit, aby Francie stále více pustla“, byla brzy opuštěna. Vážné oslabení jedné

z evropských mocností nemohlo být trvale akceptováno a navíc přední francouzští emigranté, zejména bratři Ludvíka XVI., hrabě z Artois a hrabě z Provence, naléhali na vojenskou intervenci. Z Francie uprchnuvší šlechta, mezi ní mnoho vojáků, postavila v zahraničí armádu, aby Francii „vysvobodila“ z rukou revolucionářů. Hrozící pád monarchie ve Francii přiměl Rakousko a Prusko k jednání. V konvenci z Pillnitzu z 27. srpna 1791 obě mocnosti nevyhlásily vojenský zásah ve Francii. Císař Leopold II. s případným vstupem do války ovšem nijak nespíchal a omezenou koncentrací vojsk na hranicích Francie považoval spíše jen za nástroj „odstrašení“. Národní shromáždění, zděšené z emigrantských jednotek na Rýně, přesto vyhlásilo v dubnu 1792 Rakušanům válku.

Počínající válka s „českým a uherským králem“ Františkem (František vystřídal předčasně zemřelého Leopolda) ve Francii výrazně prohloubila protimonarchistické smýšlení a přesvědčení, že zemi uchrání jen zničení starých pořádků v celé Evropě. První boje s nepřítelem ale odhalily fatální nepřipravenost francouzské armády na válku. Šlechtický důstojnický sbor neměl zájem na úspěšném vedení války a mnoho důstojníků odešlo do emigrace. Nebezpečně se uvolnila disciplína a přestalo fungovat zásobování bojujících jednotek. Problémem byla i nejednotnost armády, vedle příslušníků řadových jednotek v tradiční královské bílé tu bylo i mnoho dobrovolníků a národních gardistů v elegantních červených uniformách, lépe placených a v boji zcela nezkušených. Pestrobarevná směsice uniforem nejlépe vystihovala chaotický a zubožený stav francouzské armády. Přesto

se Francouzi ještě před koncem dubna 1792 bláhově pokusili o ofenzivu proti Rakušanům.

Útok proti Rakouskému Nizozemí trval jen dva dny a skončil hanebným fiaskem. Ani na Rýnu se Francouzi neprosadili, a když 6. července 1792 vyhlásilo válku Francii i Prusko, zdál se být osud revoluce zpečetěn. V kritických okamžicích se východiskem z krize stala živelná radikalizace revoluce, vyjádřená heslem „Vlast v nebezpečí!“ – to znamenalo nejen masový příliv dobrovolníků do armády, ale i definitivní pád monarchie. Do francouzského vnitrozemí zatím vyrazily tři intervenční armády – pruská, rakouská a hesenská, podporované 8 000 vojáky emigrantů. Největší nebezpečí představovalo 42 000 Prusů vévody brunšvického. Brunšvik se bez výrazných potíží dostal hluboko do nitra Francie a ohrožoval Paříž. K rozhodnému postupu mělo jeho tažení ovšem velmi daleko. Rozvleklost této kampaně způsobilo nejen deštivé počasí, ale hlavně zjevná bezradnost Prusů a Rakušanů v otázce, co si počít s celým nejistým intervenčním podnikem.

Teprve 20. září 1792 se ustupující Francouzi postavili Prusům do cesty u Valmy. To už měli početní převahu (54 000 Francouzů proti 30 nebo 34 000 interventů) a bitva se omezila na vzájemný dělostřelecký souboj. Opatrný Brunšvik, mající obavy spíše z Rakušanů než z podivného nepřítele, raději ustoupil, a tím rozhodl o krachu první fáze intervence. Bitva z 20. září nebyla ničím jiným než potyčkou, ale následky měla dalekosáhlé. Už o devět dní později zahájili Prusové všeobecný ústup a na ústup zatroubili i Rakušané. Ani oni se nechtěli vystavovat zbytečnému nebezpečí a šetřili své vojáky.